

Diverse anteckningar till Söderboms Anteckningar

Sammanställda av *Allan Hansson*
Ändrad 2007-07-19

Symboler

† död

Förkortningar

B. B.	burskapsbrev? (Se III p 18, <i>Berg, Karl Fredrik</i>)
Domb.	domboken
C. B.	conceptboken??
db	däcksbåt
G. H. R.	Göta Hovrätt
h.	hemman
hm	honom
kl	kappland
knr	kannor
komm. läst	troligen "kommersläst", som motsvarar två engelska registerton, dvs ca 5,6 kubikmeter /först från 1856, dock/. (Måttordboken)
konc.boken	troligen konceptboken
Kop. B.	troligen kopiebok
K. W. O.	kommendör av Vasaorden
lisp.	lispund
l.	läst(er)
litt	? /mått för torr fisk, se sid 243/
mag	magistraten
L. P.	?? protokoll /lantmäteri??/
prot	protokoll
rd	riksdaler
Rdr Rgd	riksdaler riksgäld
Rdr Sp.	Riksdaler Specie

R. N. O. G.	Riddare av Nordstjärneorden
R. S. O.	Riddare av Svärdsorden
R. V. O.	Riddare av Vasaorden
sk	skilling
sk.	skonert
s.m.	sedermera
smt	silvermynt
Std.	Strömstad
sv. l.	svår läst, se <i>läst</i>
t. d.	till dels /till exempel/
tl	tunnland
tld	tunnland
tnr	tunnor

Förklaringar av ovanliga begrepp och speciella stavningar

arklimästare	föreståndare för kronans förråd av salpeter, krut och svavel och annan krigsmateriel (enligt Andersson, Anderö: <i>Ordbok för släktforskare</i>)
auskultant	(blivande) tjänsteman, som för sin utbildning (utan lön) närvarar vid ett ämbetsverks eller domstols förrättningar
besökare	Tullbesökare, titeln på vissa fordom vid tullbevakningen anställda lägre tjänstemän, som gingo ombord på ankommande fartyg, innan de lade till. Äfven städerna hade (från 1724) sina besökare för att kontrollera accis och andra liknande afgifter af varor och fartyg. (Nordisk Familjebok, andra uppl)
binningsvirke	(II, sid 4)
balans	flera betydelse, bl. a. brist i kassa, som skall redovisas
borgare	i egentligaste mening den, som på grund af burskap idkar handel eller näring i en stad. Vanligen menas dock med detta ord en person, som för egen räkning drifver handel eller handverk, och stundom betecknas därmed stadsinvånare i allmänhet. Sammanfattningen af borgarna i en stad kallas <u>borgerskapet</u> , i motsats till dem, som ej idka borgerlig näring. Under ståndperioden utgjorde borgarna ett särskildt riksstånd, <u>borgarståndet</u> , som skilde sig, utom genom sin sysselsättning, från bondeståndet därigenom, att det var bosatt i städerna, och från adels- och prästestånden därigenom bl. a. att det ej var befriadt från utskyl-der och besvär. (Nordisk Familjebok, andra uppl)

bränmästare	troligen chef för brandkåren
burbrev	borgarbrev, se burskap
burskap	Burskap var intill tiden för näringsfrihetens tillämpning i Sverige (1864) den lagliga rättigheten att utöfva yrke i stad och åtnjuta de förmåner, som tillkomma borgare.
börda /verb/	inlösen af fast egendom på grund af bördsrätt (SAOB) (Detta är den gängse definitionen, men i Strömstad rör det sig i varje fall ibland om grannars rätt att köpa en fastighet, vilken ibland var större än rätten hos någon annan som försökte köpa en fastighet, och som inte var granne. Se vidare uppbud .)
cardus	kronärtskockor? /egentligen tistel/
carott	morot
dykerikomissarie	1692 erhöill det s. k. Södra dykerikompaniet uteslutande rätt att under tio års tid uppfiska skepp och gods, som strandade på kusterna af Skåne, Halland samt Göteborgs och Bohus län. Samma rättighet vid de öfriga kusterna af riket medgafs 1729 det s. k. Norra dykerikompaniet, bildadt af M. Triewald. Bägge dessa kompanier fingo gång efter annan sina privilegier förnyade. /.../ kompanierna lyckades bibehålla sig, det Norra kompaniet till 1799, det Södra till 1802, då den förändring vidtogs, att ett enda, hela riket omfattande "dykeri- och bärgningskompani" upprättades. Detta kompani, som egde bestånd till 30 juni 1831, fick under de senare åren af sin tillvaro vidkännas åtskilliga inskränkningar i sitt monopol. (Nordisk Familjebok, andra uppl.) Dykerikommissarien har tydligen varit knuten till dessa företag.
fastage	större laggkärl, som vanligen används för våta varor (Ordbok för släktforskare)
fastebrev	det av rättslig instans utfärdade bevis, som fastställde att någon var ägare till fast egendom. Från 1875 meddelas i stället lagfartsbevis.
flöjt	Flöjt 1. <u>Flöjtskepp</u> , <i>sjöv.</i> , ett slags flatbottnadt, fylligt och tungt handelsfartyg från 17:e årh, hvilket förekom först och allmännast hos holländarna. (Nordisk Familjebok, andra upplagan)
föllbesökare	? /sid 135/ förmodligen felstavad tullbesökare
galiot	galiot ... Senare /än 1600-talet/ förekom under detta namn ett holländskt flatbottnadt bankfartyg, om 50-300 ton, försedt med svärd, för att hindra afdriften, och tackladt som galeas med stor- och mesanmast. Den främre masten förde rår och stod tämligen långt från förstäfven. /.../ På tyska och holländska Nordsjökusten

	förekommo ganska talrikt under midten af 18:e årh. gallioter, som voro byggda på köl och saknade svärd; de liknade galeaser och skilde sig från dessa blott genom akterskeppets konstruktion, i det att fartygssidorna fästes till akter-stäfven på samma sätt som till förstäfven. Typen har sedermera alltmera undanträngts. (Nordisk Familjebok, andra upplagan)
genantborgare	en person, som drifvit borgerligt yrke, men slagit sig i ro med bibehållande af burskap och delaktighet i borgerliga rättigheter. (Nordisk Familjebok, andra uppl.)
handelsfiskal	fiskal – ” en tjänsteman, hvilken i egenskap af åklagare skall beifra öfverträdelse af lag och författningar”. Det är dock oklart om det verkligen fanns en ”handelsfiskal”.
Kbg.	
huckert	Hukare (hukert) fordom i Holland och Skandinavien brukligt fraktfartyg, som var flatbottnadt, rundgattadt akter, hade stort språng och var känt för att kryssa väl. (Nordisk familjebok, andra upplagan)
hökare	matvaruhandlare
Immission	i inskränkt betydelse den juridiska akt, hvarigenom en fordringsegare sättes i besittning af en pant. (NF, andra uppl.)
karduan	(eg. korduan, efter spanska staden Cordoba) en färgad lädersort med en klädesliknande yta.
kaution	garantiåtagande (för ngn l. ngt); säkerhet l. borgen för att visst åliggande skall fullgöras, att ngt förhåller sig på tillbörligt sätt, att ngn skall sköta sin tjänst o. d. (SAOB)
kautionist	person som gått i borgen för ngn, borgensman (SAOB)
kommersläst	motsvarar två engelska registerton, dvs ca 5,6 kubikmeter /från 1856, dock/. (Måttordboken)
konkursmassa	den egendom, vilken en gäldenär vid konkurs lämnat till sina fordringsägare
krejert	förmodligen krejare , ett fordom brukligt, mindre lastfartyg. / Ett exempel på en krejares mått: ... 22 m. långt, 5,6 m. bredt och 2,1 m. djupgående, hade ett displacement af 82 ton samt var tackladt med tre master, å hvilka fördes mesan, storsegel, stortoppsegel, fock, förtoppsegel, klyfvare och jagare (Nordisk familjebok, andra upplagan)
kustrodare	intill 1923 titel för underordnad tulltjänsteman som i främsta rummet tjänstgjorde som besättningsman på kustbevakningsfartyg (SAOB)
kåva	troligen en variant av kåve , dvs förstugukammare (Andersson, Anderö: <i>Ordbok för släktforskare</i>)

lagfart	inskrivningsmyndighetens /i allmänhet en tingsrätt/ registrering av vem som äger en viss fastighet (Nationalencyklopedin)
laggkärl	kärl (t.ex. tunnor eller stånkor) av trästavar, som hålls ihop med band
likstol	en föråldrad, under Sveriges katolska tide-hvarf uppkommen benämning på den efter förmögenhet beräknade dryga afgift, som erlades till prästerskapet för "jordsättning" af lik. Den erlades oftast motsträfvigt, och regeringen nödgades tid efter annan i allmänna påbud erinra landets invånare om nödvändigheten af att underkasta sig densamma. (Nordisk familjebok, andra upplagan)
linea recta	rak linje
lisp	lispund
läst	ett skepps lastförmåga mättes i läster. Lästmåttet var dock till en början olika för olika varor, och kunde avse både volym och vikt. Lästmåttet omfattade vanligen 12 tunnor. Men även tunnorna fanns i en mängd olika storlekar från 125 till 150 liter. Grovt kan man räkna med att en läst var ca 2 kubikmeter. Men ett generellt lästmått om 18 tunnor ("svår läst") användes så småningom. Svår läst motsvarade ca 3 kubikmeter. (En utförligare behandling av fartygs dräktighet ges i Sam Owen Jansson, Måttordboken, under uppslagsorden <i>läst</i> , <i>lästetal</i> , <i>skeppsmätning</i> och <i>svår läst</i> .)
långs	längs
magistrat	De svenska städernas styrelse utgjordes enligt stadslagen (från 1350-talet) af borgmästare och rådmän jämte konungens fogde. Dessa handhade dessutom den högre dömande myndigheten under namn af rådstufvurätt, vid hvars sida fanns en lägre polisrätt, "rätten ute å torgeno" med två rådmän och en "byfogde" (se d. o.) som bisittare. (För övrigt, se Söderboms Strömstads historia)
ok	och
pipesta	/sid 106/ förmodligen felstavning, dock oklart av vad
poppenmakare	puppmakare /av tyska <i>puppenmacher</i> /, arbetare som gör "puppor", dvs spolförmiga packar av tobaksblad (SAOB)
pris	term för utländskt fartyg som under sjökrig legitimt uppbringas av den egna sidans krigsmakt (Nationalencyklopedin)
rådman	ledamot af rådstufvurätt eller magistrat. Där dessa befattningar äro skilda, kallas stundom ledamot af råd- stufvurätten justitierådman, af magistraten politirådman. – Att vara lagfaren är icke ett nödvändigt kompetensvillkor

för rådmanstjänst, men särskildt stadgadt för rådmännen i de flesta af de större städerna. /.../ I öfriga städer väljes rådman af stadsfullmäktige eller, där sådana ej finnas, af Allmän rådstuga, hvarefter K. M:ts befallningshafvande utfärdar fullmakt för den valde. (Nordisk familjebok, andra upplagan)

sekvester	/sid 141/
senner	/sid 21/ kan möjligen avse sennablåd, som odlades i Östafrika och Indien, och användes för framställning av laxermedel. Men behövdes skeppslaster?
sillförare	uppköpare av sill, mellanhand mellan fiskarena å ena sidan och salterier samt trankokerier å den andra (Olof Brattö: <i>1700-talets sillperiod</i> , sid 35)
skeppsmätare	mäter skepps dräktighet – dvs lastförmåga – och utfärdar mätbevis
skötebrev	köpebrev
smackbys	smack – ett galeastacklat fartyg med rund akterspegel. Bys - ?
snauskepp	litet råriggat segelfartyg (förr äv. använt ss. krigsfartyg) skiljande sig från en brigg i det avseendet att det har ett gaffelsegel sittande på en smal mast tätt akter om stormasten, snaubrigg. (SAOB)
stadens äldste	<p>Stadens Äldste, (Borgerskapets äldste, De äldstes råd), af städernas borgerskap valda förtroendemän, som till den nya kommunalförfattningens införande (1863) tillsammans med borgmästare och råd utöfvade borgerskapets beslutanderätt. Den fast slogs i Gustaf II Adolfs "stadga om städernas administration och upkomst i riket" 1619. De äldstes råd skulle, enligt 1619 års stadga, tillsättas sålunda, att i de större städerna 96 män, till hälften handelsmän och krämare, till hälften handtverksmän, utvaldes af borgerskapet, och egde borgmästare och råd att till äldste uttaga hälften af hvardera kategorien. "Små landsstäder och fläckar, hvilka icke hade råd och ämne till män", fingo välja halfparten mindre. Med dessa äldste egde sedan magistraten att rådgöra, och hvad de, uppå kallelse af magistraten, med denne besluta, "det skall stånda och af hela borgerskapet fullbordas utan gensaga". Likaledes borde hvad menigheten ville ha förelagdt magistraten till betänkande först upptas och öfvervägas af de äldste, och finge "intet annorledes företagas af någon, med mindre han eller de för upproriske ville hållas och straffade varda". (Nordisk Familjebok, andra uppl.)</p> <p>I större städer tycks alltså Stadens Äldste ha omfattat 48 medlemmar, i mindre förmodligen 24. I Strömstad räckte dock borgarna inte till att fylla en så stor församlig.</p>

strandridare	beriden lägre tjänsteman vid tullverkets kustbevakning med uppgift att avpatrullera strand nära rikets sjögräns (sedan år 1832 ersatt av kustuppsyningsman) /SAOB/
stuga	större rum (i motsats till mindre rum, vilka kallades kammare)
stuga ok kök	hus med ett rum och kök
svår läst	se läst.
til	till
tolag	särskild avgift vid förtullning av utrikes gods, avsedd för tullhusets underhåll (till 1858)
tomtören	årlig avgift för besittningsrätten för tomt som ägdes av staden (ofri grund). Besittningsrätten kunde säljas och köpas, och lagfart meddelas om tomten var bebyggd. Systemet ersattes 1909 av tomträtt .
tygvaktare	Tygstaten (se Tyghus) kallas i Sverige den personal, som förvaltar och vårdar arméns artilleri- och öfriga vapenmateriel (med undantag af den del däraf, som blifvit utlämnad till trupperna). Denna materiel förvaras inom tyg-, ammunitions- och gevärsförråd på de platser, där artilleriets regementen och kårer äro garnisonerade. Tygstatens personal lyder under general fälttyg-mästaren, består af fälttygmästaren samt ett antal tygmästare, tygingenjörer, tygförvaltare m. fl. Det är dock inte känt om det fanns ett tyghus i Strömstad.
unra	undre, dvs nedre
uppbud	Enligt äldre rätt hade en krets av säljarens anhöriga rätt att i första hand överta fast egendom. Sådana överlåtelser skedde ursprungligen offentligen på tinget eller på rådstugan, efter föregående erbjudande, "uppbjudande", åt de börds- eller lösningsberättigade att inom viss tid öfvertaga egendomen. Sedan öfverlåtelserns offentlighet inför domstolen upphört och i dess ställe kommit enskildt upprättade aftal, blef det förvärfvaren (köparen) och ej öfverlåtare, som för att få lagfart måste låta fångeshandlingen (köpebrevet) i stadgad ordning vid domstolen uppvisas och uppbjuda egendomen. Detta förfaringssätt blef i 1734 års lag fastställt för både land och stad (Jordabalken 1: 2; 4: 1, 2; 9: 3). I stad skulle uppbuden ske å tre måndagar med fyra veckors mellantid och förvärfvet (köpet) bli lagståndet (se L a g s t å n d e n), om kländer därå (lösningsanspråk) ej kom inom tolf veckor från tredje uppbudet. (Referat från NF, andra upplagan.)
urarva bo	dödsbo, där tillgångarna inte täcker skulderna, och där dödsbodelägarna avsäger sig arvet och därigenom slipper betala skulderna
visitör	synonymt med <i>besökare</i>

vrakare	Statligt tillsatt kontrollör, som kontrollerar mängd och beskaffenhet av vissa varor
vågmästare	Järnvåg var namnet på de upplagsplatser, där det från järnbruken kommande järnet fordom skulle uppläggas och förvaras samt vägas, innan det skeppades. Enligt K. M:ts förordning om Järnvräkeriet af 15 dec. 1671 skulle vågmästarna (äfven kallade vägare eller, såsom i Stockholm, öfvervägare, som där hade undervägare till biträde) tillsättas af Bergskollegium. (Nordisk familjebok, andra upplagan) /Kommentar: Varifrån kom egentligen det järn som skulle kontrolleras i Strömstad?/
åbyggnaderna	byggnaderna på en tomt
ällste	äldste, oftast i benämningen Stadens ällste – se <i>stadens äldste</i>

Längd- yt- och rymdmått samt antal

aln	1 svensk aln = 0,594 meter
fot	1 svensk fot = 0,297 meter
kanna	rymdmått, 2,62 liter
kappland	åkermått, 154,5 kvadratmeter
kv.aln	1 kvadrataln = 0,353 m ²
kv.fot	1 kvadratfot = 0,0882 m ²
lispund	1 lispund = 6,8 kg (järn och koppar), eller 8,5 kg (viktualier)
litt	mått för torr fisk, okänt i konsulterad litteratur?
läst	mått på fartygs lastförmåga, se <i>läst</i> under förklaringar
oxhuvud	rymdmått för öl och vin. 70-90 kannor, dvs 183-236 liter
sktt	mått för torr fisk, okänt i konsulterad litteratur /sid 155/
tunna	det fanns en mängd olika tunnmått, ofta specifika för en viss vara. Volymen kunde variera från ca 125 liter till uppåt 160 liter. (Se Måttordboken)
tunnland	åkermått, 4937 kvadratmeter (ca ½ hektar)
val	80 stycken (oftast sill, men även annan fisk)
åm	volymmått för vätskor, främst vin (157 liter)

I Söderboms bok nämns följande kartor:

tomtkarta av 1898 (I 3)

tomtkarta av 1897 (I 12)

tomtkarta av år 1886 (I 14)

1864 års stadskarta (I 6)

1695 års karta

kartan över Österröd av 1798 (I 5)